

STANISŁAWA NAZARUK

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
stnazaruk@poczta.onet.pl

JOANNA MARCHEL

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej
joanna44@o2.pl

Rodzinne przygotowanie dziecka do pełnienia roli ucznia (przykłady z praktyki pedagogicznej)

Family preparation of a child to fulfil the role of a pupil (examples from pedagogical practice)

STRESZCZENIE

Biorąc pod uwagę znaczenie rodziny w wychowaniu i przygotowaniu dziecka do podjęcia nauki szkolnej, zachodzi potrzeba przeprowadzenia badań w celu poznania wartości i umiejętności kształtowanych w domu rodzinnym, które pomogą dziecku w udanym starciu szkolnym i w zaadaptowaniu się do środowiska klasy. Teoretyczne rozważania zawarte w artykule w zakresie wychowania dziecka w rodzinie i przygotowania do szkoły pozyskano na podstawie przeglądu literatury przedmiotu. Dane empiryczne z badań pozyskano za pomocą metody sondażu diagnostycznego przy zastosowaniu narzędzia badawczego własnego autorstwa z czterostopniową skalą Likerta, tj. ankiety skierowanej do rodziców uczniów klas pierwszych uczęszczających do kilku szkół podstawowych na terenie powiatu białskiego (N = 91). Z przeprowadzonych badań wynika, że u niektórych dzieci zaobserwowano trudności w nawiązaniu kontaktów, co można przypuszczać, że było to konsekwencją nauki w formie zdalnej bądź hybrydowej. Większość rodziców ma świadomość, że na nich spada obowiązek wychowania dziecka i przygotowania do odgrywania roli ucznia.

SŁOWA KLUCZOWE: dziecko, rodzina, rodzice, uczeń, adaptacja szkolna.

SUMMARY

Considering the importance of the family in bringing up and preparing a child for school education, there is a need for research to learn about the values and skills shaped in the family home that will help the child in a successful school start and in adapting to the classroom environment. The theoretical considerations contained in the article on the upbringing of a child in the family and preparation for school were obtained on the basis of a literature review on the subject. Empirical data from the research was obtained using the diagnostic survey method using a proprietary research tool with a four-point Likert scale, i.e. a survey addressed to parents of first-grade pupils attending several primary schools in the Biała Podlaska powiat (N = 91). The conducted research shows that in some children there were observed difficulties in establishing contacts, which can be assumed as a consequence of learning in a remote or hybrid form. Most parents are aware that they are responsible for bringing up a child and preparing him/her for the role of a pupil.

KEYWORDS: child, family, parents, pupil, school adaptation.

Wprowadzenie

Przygotowanie dziecka do odgrywania roli ucznia determinuje wiele czynników, w tym przede wszystkim rodzina. Niepodważalny z pewnością jest fakt, że rodzina to najważniejsze środowisko wzrastania każdego dziecka, ponieważ w rodzinie odbywa się kształtowanie procesu wychowawczego. Tym samym rodzina pełni funkcję instytucji odpowiedzialnej za naturalne wychowanie dziecka. Rodzina to pierwsze środowisko wychowawcze, w którym następuje socjalizacja dzieci i rozwijanie ich osobowości. Dziecko, uczestnicząc w codziennych, naturalnych sytuacjach życiowych i w bezpośrednich interakcjach pomiędzy członkami rodziny, przyswaja podstawową wiedzę o świecie, buduje swój świat wartości, przyswaja normy moralne oraz poznaje i zaspokaja swoje potrzeby społeczne, rozwija zdolności, zainteresowania i aspiracje (Braun-Gałkowska, 2009; Kamiński, 1999).

Wychowanie rodzinne nie jest jednorazowym aktem, ale procesem, dzięki któremu możliwe jest zapewnienie właściwego rozwoju dziecka. Ma on charakter podmiotowy i dialogowy. Podmiotowość przysługuje człowiekowi z natury i jest procesem nabywania przez dziecko coraz większej

świadomości i dobrowolności podejmowania działań. Wychowanie podmiotowe w rodzinie jest zawsze ukierunkowane na dobro dziecka, oznacza uznanie go za osobę autonomiczną, która jest obdarzona godnością i wolnością, odpowiedzialną za swoje czyny, zdolną do budowania własnej osobowości, posiadania tożsamości (Nowak, 2005; Olbrycht, 2012; Opozda, 2015). Zatem wychowanie w rodzinie ma charakter podmiotowy, który umożliwia dziecku uzyskiwanie umiejętności uczenia się, samodzielnego myślenia, poszukiwania, doskonalenia się, komunikowania oraz współpracy. Wychowanie podmiotowe to proces nabywania przez dziecko coraz większej świadomości i dobrowolności w podejmowaniu działań.

Wpływ rodziny na zachowanie człowieka jest ogromny przez całe jego życie, jednakże najsilniejszy wpływ rodziny przypada na okres wczesnego dzieciństwa. Wszelkie powodzenia czy też niepowodzenia zarówno w społecznym, jak i psychicznym kształceniu każdego dziecka są uzależnione od czynników biologicznych oraz funkcjonowania rodziny (Izdebska, 2015; Nazaruk, Tokarewicz, Klim-Klimaszewska, 2017).

O rozwoju dziecka poza określonym i świadomym postępowaniem rodziców decydują jeszcze inne elementy, które wynikają bezpośrednio z panujących stosunków i relacji pomiędzy członkami danej rodziny. Proces wychowania rodzinnego dotyczy całego obszaru działań, których celem jest przygotowanie dziecka do tego, by potrafiło żyć w różnych przestrzeniach społecznych, w szczególności przestrzeni rodzinnej, szkolnej, lokalnej, globalnej, a także aktywnie uczestniczyło w sferze przeżyć bądź reakcji. Wśród wymienionych przestrzeni istotne miejsce zajmuje szkoła i jej współpraca z rodziną (Lulek, 2014; Mendel, 2017). Szczególnie w okresie dzieciństwa zwraca się współcześnie uwagę na udany start dziecka w szkole podstawowej, od którego zależy proces radzenia sobie ucznia w szkole, stosunek ucznia do szkoły i obowiązków szkolnych, a nawet budowanie relacji z rówieśnikami w klasie. W kontekście udanego startu szkolnego należy zwrócić uwagę na przygotowanie dziecka do odgrywania roli ucznia (Karwowska-Struczyk, 2009; Adamek, 2000; Matyjas, 2008). To przygotowanie jest z pewnością zadaniem nie tylko przedszkola, ale także rodziny.

Młodszy wiek szkolny przynosi radykalną zmianę sytuacji społecznej dziecka. Dotąd było silnie związane z rodzicami, a po przekroczeniu progu szkolnego pojawiają się nowe, czasami burzliwe emocjonalnie, związki z nauczycielami i uczniami (Matyjas, 2008; Karwowska-Struczyk, 2009). To, jak uczniowie będą przygotowani do pracy w grupie, szczególnie w zakresie osiągania zamierzonych celów wychowawczych, czy będą szanować prawa innych osób, jak będą reagować na sukcesy i niepowodzenia zarówno edukacyjne, jak i koleżeńskie, czy altruizm oraz empatia będą towarzyszyły ich pierwszym autonomicznym decyzjom i działaniom, czy też relacje z rówieśnikami będą opierać na konfrontacji oraz agresji, w dużym stopniu zależy od atmosfery wychowawczej w środowisku rodzinnym.

Niewątpliwie pomocna w odpowiedzi na te pytania będzie wiedza na temat tego, jak w rodzinie przebiegał proces socjalizacji dziecka do życia społecznego i czy rozpoczęcie nauki szkolnej było w niej postrzegane, jest to bardzo ważny etap kontynuowania procesu wychowawczego rozpoczętego w domu rodzinnym (Nazaruk, Marchel, 2016).

W związku z tym, że rodzina jest niekwestionowanym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka, warto poznać jej rolę w przygotowaniu dziecka do podjęcia nauki szkolnej. W tym celu zaplanowano przeprowadzenie badań, w których postawiono następujące kluczowe pytanie problemowe: *W jaki sposób rodzina przygotowuje dziecko do podjęcia nauki szkolnej?*

Natomiast problemy szczegółowe sformułowano w 6 pytaniach:

- ▷ Czy rodzice prowadzą rozmowy z dziećmi o przyszłej nauce w szkole?
- ▷ Czy dziecko obawia się rozstania z rodzicami w związku z podjęciem realizacji obowiązku szkolnego?
- ▷ Czy zdaniem rodziców ich dziecko w wyniku oddziaływań wychowawczych w rodzinie, a także w przedszkolu, nabyło kompetencje społeczne do funkcjonowania w grupie rówieśniczej?
- ▷ Czy dziecko potrafi kontrolować emocje adekwatnie do swojego rozwoju psychofizycznego?

- ▷ Czy dziecko potrafi być empatyczne?
- ▷ Jakie umiejętności kształtowane w domu rodzinnym pomagały dziecku odnaleźć się w szkole?

Materiał i metoda badań

Badania sondażowe przeprowadzono w październiku 2020 roku, kiedy uczniowie z klas I–III uczęszczali do szkół podstawowych i uczyli się w warunkach reżimu sanitarnego. Respondentami była grupa rodziców (91 osób) uczniów klas pierwszych z wybranych szkół podstawowych z terenu powiatu bialskiego. W badaniach zastosowano autorskie narzędzie badawcze zwane kwestionariuszem ankiety ze względu na fakt, że do wymienionej problematyki badań nie stwierdzono polskich standaryzowanych narzędzi pomiaru.

Pytania w kwestionariuszu dotyczyły zagadnień w zakresie przygotowania dziecka do szkoły. W strukturze wymienionego narzędzia do większości odpowiedzi na zawarte pytania zastosowano czterostopniową skalę Likerta (Pilch, Bauman, 2001). Należy dodać, że zanim zastosowano wymienione narzędzie w badaniach właściwych, przeprowadzono badania próbne, którego wyniki posłużyły do doprecyzowania pytań. W celu sprawnej organizacji badań kwestionariusze ankiet wydrukowano i przekazano rodzicom, ponieważ przeprowadzenie badań tylko w formie on-line wykluczałoby niektóre rodziny, a zamierzeniem badawczym było dotarcie do rodziców o różnym statusie materialnym i społecznym. Na podstawie otrzymanych wyników badań dokonano ilościowej analizy statystycznej.

Uczestnicy badań

Szczegółowe dane rodziców biorących udział w badaniu znajdują się w dokumentacji autorów badań. Wszyscy biorący udział w badaniu rodzice posiadali dzieci, które rozpoczęły naukę w klasie pierwszej szkoły podstawowej we wrześniu 2020 roku. Z badań wynika, że dzieci urodziły się w 2013 roku. Liczbę i odsetek rodziców z uwzględnieniem płci i wieku przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1.

Liczba i płeć badanych rodziców

Rodzice	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
poniżej 20	–	–	–	–	–	–
21–30	20	22,0	9	9,8	29	31,8
31–40	28	30,7	24	26,5	52	57,2
powyżej 40	8	8,8	2	2,2	10	11,0
Ogółem badanych	56	61,5	35	38,5	91	100,0

Źródło: opracowanie własne

Dane przedstawione w tabeli 1 pokazują, że w badaniach uczestniczyło ogółem 91 rodziców uczniów klas pierwszych. Wybór stosunkowo niewielkiej grupy badawczej był konsekwencją pracy szkół w reżimie sanitarnym z powodu pandemii Covid-19, co spowodowało trudności w organizacji badań. W badanej grupie kobiety stanowiły większość. Jeśli chodzi o kryterium wieku, to osoby badane znajdowały się w różnym okresie wiekowym, jednak zarówno wśród matek, jak i ojców przeważali respondenci pomiędzy 31. a 40. rokiem życia.

Liczbę i odsetek rodziców z uwzględnieniem wykształcenia przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2.

Wykształcenie badanych rodziców

Wykształcenie rodziców	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Gimnazjalne	10	10,5	8	8,5	18	19,0
Zawodowe	6	6,8	13	14,0	19	20,8
Średnie	24	27,2	9	9,0	33	36,2
Wyższe	16	18,0	6	6,0	22	24,0
Ogółem	56	62,5	35	37,5	91	100,0

Źródło: opracowanie własne

Analizując dane dotyczące wykształcenia rodziców w badanej grupie, większość matek legitymowała się wykształceniem średnim, z kolei najwięcej ojców zadeklarowało posiadanie wykształcenia zawodowego.

Wyniki badań

Uzyskane wyniki badań i ich analiza pozwoliły odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. W procesie przygotowania dziecka do pełnienia funkcji ucznia szczególnie ważną rolę odgrywają rodzice. Ich zadaniem jest przede wszystkim mentalne przygotowanie dziecka do przejścia z przedszkola do szkoły, co stanowi pierwszy próg edukacyjny. Przedszkole przygotowuje dziecko do pełnienia roli ucznia, jednak proces ten powinien być dodatkowo wspierany działaniami rodziców, także dlatego że dzieci w przedszkolu spędzają dużo czasu na zabawie, natomiast w szkole pojawiają się zupełnie nowe obowiązki i wymagania, np. ocenianie postępów ucznia. Staż, czyli okres pobytu dziecka w przedszkolu, jest bardzo ważny. Im dłużej dzieci uczęszczają do przedszkola, tym lepiej, gdyż program wychowania przedszkolnego jest przystosowany do ich wieku rozwojowego. W przedszkolu dzieci mogą obserwować oraz poznawać nowe rzeczy i zjawiska, a przy tym bawiąc się, doskonalić samoregulację i uczyć się odpowiedniego zachowania, samodzielności, współdziałania z innymi dziećmi, tolerancji, podstawowych zasad współżycia społecznego, poznają litery i cyfry (Nazaruk, Marchel, 2019).

Mając na uwadze znaczenie wychowania przedszkolnego w rozwoju dziecka, zapytano rodziców, jak długo ich dzieci, które są obecnie uczniami klas I, uczęszczały do przedszkola.

Tabela 3.

Okres pobytu dziecka w przedszkolu

Odpowiedzi rodziców	Dziewczynki		Chłopcy	
	N	%	N	%
1 rok	–	–	–	–
2 lata	14	25,0	10	28,0
3 lata	23	42,0	14	42,0
4 lata	19	33,0	11	30,0
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z przedstawionych danych wynika, że najliczniejszą grupę stanowiły dzieci uczęszczające do przedszkola przez 3 lata, zarówno dziewczynki, jak i chłopcy. Powszechnie uznane jest, że długość pobytu dziecka ma pozytywny wpływ na jego przygotowanie do roli ucznia. Im dłużej przedszkolak obcuje z wielością bodźców, jakie napływają do niego z zewnątrz, tym bardziej staje się doświadczony i ma większą wiedzę w zakresie dotyczącym funkcjonowania w późniejszym życiu, a zatem lepiej sobie poradzi z przystosowaniem się do środowiska szkolnego.

Dziecko, które uczęszcza do szkoły, powinno odczuwać, że rodzice interesują się tym, jakie są jego losy w szkole. Bardzo ważna jest komunikacja rodziców z dzieckiem i możliwość opowiedzenia przez dziecko wrażeń i emocji z czasu spędzonego w szkole. Dzięki temu dziecko może w bezpośredni sposób poczuć się, że jest ważne, gdyż wtedy uwaga rodziców skupia się tylko na nim. Nie mniej ważne jest jednak wcześniejsze przygotowanie dziecka do tego, że wraz z rozpoczęciem nauki w szkole zacznie odgrywać ono nową rolę społeczną, gdzie obok dotychczasowej beztroskiej zabawy pojawi się obowiązek nauki i podporządkowanie się regułom szkolnym (Czub, 2014; Chałas, 2003). W badaniu zapytano zatem rodziców o rozmowy ze swoim dzieckiem odnośnie do zasad jego funkcjonowania w szkole. Zestawienie odpowiedzi rodziców z uwzględnieniem podziału na płeć przedstawiono w poniższej tabeli 4.

Tabela 4.

Rozmowy rodziców z dziećmi o zasadach obowiązujących w szkole

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	25	45,0	12	35,0
Raczej tak	31	65,0	19	55,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	–	–	4	10,0
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, iż większość rodziców rozmawia ze swoimi dziećmi na temat zasad funkcjonowania w szkole. Ale niestety jest także niewielki odsetek rodziców, głównie ojców, którzy nie rozmawiali z dziećmi o przyszłym pobycie dzieci w szkole, co może w przyszłości mieć negatywny wpływ na proces komunikacji rodzic – dziecko, a nawet zaburzać budowanie wzajemnego zaufania.

Kolejnym pytaniem, które zadano rodzicom, było poznanie, czy rodzice troszczą się o bezpieczeństwo dzieci w trakcie ich pobytu w szkole, a także w drodze do i ze szkoły. Mając na uwadze fakt, że bardzo ważnym elementem, przynajmniej w początkowym okresie uczęszczania dziecka do szkoły, jest uczucie więzi z rodzicami, zapytano rodziców, czy dziecko poprzez nauczyciela może mieć zawsze kontakt z rodzicem.

Tabela 5.

Budowanie przez rodziców poczucia bezpieczeństwa w trakcie pobytu dzieci w szkole

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zawsze	46	83,5	30	85,6
Czasami	10	16,5	5	14,4
Nigdy	–	–	–	–
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że ponad 80% rodziców zawsze, poprzez nauczyciela, ma możliwość kontaktu z dzieckiem w trakcie jego pobytu w szkole. Taką możliwość i troskę o losy dzieci w szkole przejawiają zarówno matki, jak i ojcowie dzieci. Warto odnotować fakt, że nie było wśród badanych rodziców, którzy nie przywiązują wagi do zagwarantowania u dzieci poczucia więzi z rodzicami w czasie ich pobytu w szkole.

Przygotowanie adaptacyjne dzieci do funkcjonowania w środowisku szkolnym dokonuje się już w okresie ich pobytu w przedszkolu, a szczególnie w oddziale przygotowującym do nauki szkolnej. Temu zadaniu towarzyszy, opisana w procedurach prawa oświatowego, diagnoza gotowości szkolnej dziecka kończącego edukację przedszkolną. Jest to jednak proces sformalizowany i tak naprawdę trudno w nim znaleźć jednoznaczną odpowiedź, jak dziecko zareaguje na zmianę środowiska społecznego i obowiązek odgrywania roli ucznia w szkole (Nazaruk, Marchel, 2016). Także w tym przypadku niezwykła rola przypada rodzicom. Zapytano ich zatem, czy zetknęli się z sytuacją problemów adaptacyjnych swoich dzieci do środowiska szkolnego i czy musieli te problemy rozwiązać.

Tabela 6.

Pomoc rodziców w procesie adaptacji dzieci do warunków szkolnych

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zawsze	–	–	–	–
Czasami	30	55,0	9	25,0
Nigdy	26	45,0	26	75,0
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z analizy wypowiedzi rodziców wynika, że problemy z adaptacją do odgrywania roli ucznia stwierdziła niewielka grupa rodziców. Ten problem częściej zauważały matki. Na uwagę zasługuje fakt, że jednak takie zjawisko, jak problemy adaptacyjne dzieci, szczególnie w pierwszej klasie szkoły podstawowej występują. Najczęściej bowiem zwraca się uwagę na

problemy adaptacyjne dzieci w przedszkolu. Jak się okazuje, osiągnięcie przez dziecko gotowości szkolnej, w praktyce nie zawsze jest bezproblemowym etapem w życiu dziecka. Jak wynika z badań, także w tej sytuacji wyjątkowo ważną rolę mają do spełnienia rodzice. Niemniej warto głębiej zdiagnozować przyczyny tkwiące u źródła tego problemu.

W zakresie rodzinnego przygotowania dziecka do odgrywania ról społecznych, a także stosowania zasad współżycia społecznego ważne miejsce zajmuje w rodzinie wdrażanie i stosowanie w praktyce przez dzieci form grzecznościowych. Stosowanie przez dziecko form grzecznościowych uczy m.in. poprawnego zachowania, zwracania się do innych osób, zarówno w tym samym wieku, jak i osób starszych, szacunku do starszych (Chałas, 2003). Po sposobie, w jakim dziecko zwraca się do rówieśników i jakich używa sformułowań, można z łatwością rozpoznać model wychowania w rodzinie. W związku z tym kolejne pytanie zadane rodzicom miało na celu sprawdzenie, czy dzieci uczone są form grzecznościowych? Odpowiedzi rodziców przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7.

Uczenie form grzecznościowych

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	37	67,0	20	57,0
Raczej tak	15	28,0	15	43,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	4	5,0	–	–
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli, niestety wśród rodziców pojawiły się odpowiedzi budzące zaniepokojenie. Niektóre mamy przyznały, że ich dzieci nie stosują form grzecznościowych, a one nie zwracają na to uwagi. Były to tylko 4 osoby, ale nawet tak niski wynik skłania do poszukiwania źródeł tego rodzaju odpowiedzi, a może refleksji.

Podobnie jak stosowanie form grzecznościowych, bardzo ważne jest także nieużywanie przez dzieci zwrotów powszechnie uważanych za obraźliwe i wulgarne. Niestety zaśmiecanie języka ojczystego jest zjawiskiem powszechnie obecnym nie tylko w kontaktach między dorosłymi, ale także wśród dzieci (także najmłodszych). Celem następnego pytania było zatem uzyskanie informacji, czy rodzice zwracają uwagę na to, by w rodzinie komunikacja odbywała się poprzez używanie poprawnego języka ojczystego, wolnego od wulgaryzmów.

Tabela 8.

Komunikowanie się z dziećmi z zachowaniem zasad poprawnej polszczyzny

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	42	75,0	17	50,0
Raczej tak	14	25,0	12	35,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	–	–	6	15,0
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że ponad 70% badanych matek zwraca uwagę na to, aby rozmowy w rodzinie były prowadzone bez używania wulgaryzmów, a 25% stara się ich nie używać. Niestety tylko 50% mężczyzn przyznało, że zdecydowanie przywiązuje wagę do tego elementu wychowania, a 15% uznało, że zdecydowanie nie przywiązuje wagi do tego, w jakiej formie komunikuje się z rodziną.

Dziecko, które jest właściwie przygotowane do odgrywania roli ucznia, potrafi rozwiązywać konflikty z innymi osobami, a zwłaszcza z rówieśnikami. U dzieci w wieku młodszym często występuje zmienna postawa wobec akceptacji rówieśników. Na tym tle niejednokrotnie dochodzi do konfliktów, które są mocno przeżywane przez dzieci. Ważne więc, aby dziecko wobec osób, do których nie czuje sympatii, nie okazywało tego w sposób obrażający drugą osobę (McGinnis, Goldstein, 2003). Taka postawa świadczyć może o hierarchii warto-

ści wyniesionej przez dziecko z domu rodzinnego. Tym samym kolejne pytanie miało na celu sprawdzenie, czy w opinii rodziców dziecko potrafi właściwie zachować się w sytuacji, która ma cechy konfliktu interpersonalnego. Odpowiedzi rodziców na pytanie dotyczące przygotowania dzieci do asertywnych zachowań wobec rówieśników zestawiono w tabeli 9.

Tabela 9.

Przygotowanie dzieci do asertywnych zachowań

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	37	67,0	–	–
Raczej tak	14	25,0	29	84,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	5	8,0	6	16,0
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z przeprowadzonych badań wynika, że większość rodziców stara się właściwie reagować na sytuację, w której od ich dziecka wymaga się asertywnej, a nie agresywnej postawy. Co wydaje się interesujące, to mężczyźni są mniej zdecydowani w tym oddziaływaniu wychowawczym. Pewne zastanowienie, a nawet zaniepokojenie może budzić informacja, że 16% badanych mężczyzn zdecydowanie nie angażuje się w przygotowanie dziecka do nabycia takiej umiejętności i postawy.

Dziecko wraz z wiekiem uczy się rozpoznawania swoich emocji, a często także tego, jak nad nimi panować. Wraz z rozwojem psychicznym dziecko uczy się rozpoznawania uczuć i emocji innych ludzi. W rezultacie to właśnie prowadzi do rozwijania się u dziecka empatii. Rozpoznawanie emocji u dziecka przez rodziców, ale i nauczycieli stanowi bardzo ważny element w jego rodzinnym przygotowaniu do odgrywania roli ucznia. Po prezentowanych przez dziecko emocjach można rozpoznać to, co tak naprawdę czuje albo czego potrzebuje i co należy zrobić, by te potrzeby można było zaspokoić. Zatem kolejne

pytanie zadane rodzicom odnosiło się do poznania, czy ich dziecko potrafi wczuć się w stany emocjonalne innych osób, to znaczy, czy przejawia empatię? Odpowiedzi na to pytanie zamieszczono w poniższej tabeli.

Tabela 10.

Przejawianie empatii przez dzieci

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	42	75,0	–	–
Raczej tak	14	25,0	25	72,0
Raczej nie	–	–	10	28,0
Zdecydowanie nie	–	–	–	–
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że w opinii rodziców zdecydowana większość dzieci potrafi być empatyczna w stosunku do innych osób. Jedynie 9 ojców odpowiedziało, że ich dzieci „raczej nie potrafią” wczuć się w stany emocjonalne innych osób. Przejawianie empatii przez dziecko jest bezpośrednio powiązane z tym, czy dziecko potrafi identyfikować się z potrzebami grupy rówieśniczej. Jeśli dziecko potrafi wczuć się w stany emocjonalne innych osób, wydaje się, że potrafi wtedy także identyfikować się z grupą rówieśniczą.

Celem kolejnego pytania było zatem pozyskanie wiedzy na temat tego, czy dziecko potrafi identyfikować się z potrzebami grupy rówieśniczej? Kolejną ważną kwestią związaną z przygotowaniem przez rodzinę dziecka do odgrywania roli ucznia jest ocena jego zdolności do współpracy w grupie oraz identyfikacji z grupą rówieśniczą.

Tabela 11.

Identyfikacja dziecka z grupą rówieśniczą w opinii rodziców

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	32	58,0	10	28,0
Raczej tak	24	42,0	25	72,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	–	–	–	–
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z odpowiedzi uzyskanych od rodziców wynika, że zdecydowana większość rodziców ocenia, że ich dzieci są gotowe na współpracę w grupie rówieśniczej oraz potrafią identyfikować się z jej potrzebami. Warto zauważyć, że nikt z rodziców nie stwierdził wśród swoich dzieci jakichkolwiek niepokojących zachowań w tym obszarze, co może napawać optymizmem, gdyby nie fakt, że nauczyciele w swojej praktyce wychowawczej wskazują, że brak umiejętności pracy w grupie, a szczególnie odnalezienie własnej pozycji w grupie oraz brak akceptacji grupy – to często występujące zjawiska w funkcjonowaniu dzieci klas młodszych.

Kolejną, niezwykle ważną kwestią jest problematyka wychowania dziecka do wartości uznanych przez rodzinę za autoteliczne i fundamentalne w jej życiu oraz konsekwencji w przestrzeganiu tych priorytetów przez dzieci (Izdebska, 2015). Zatem pytanie o charakterze wręcz kluczowym dla podjętej w badaniu problematyki dotyczyło poznania, czy rodzice konsekwentnie oczekują od dzieci, aby przekazywany przez nich system wartości był przez dziecko w pełni respektowany także w środowisku szkolnym.

Tabela 12.

Oczekiwania rodziców wobec respektowania przez dzieci wartości uznanych przez rodzinę

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	42	75,0	29	85,0
Raczej tak	14	25,0	6	15,0
Raczej nie	–	–	–	–
Zdecydowanie nie	–	–	–	–
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Uzyskane odpowiedzi rodziców są jednoznaczne. Zarówno pytane kobiety, jak i mężczyźni w zdecydowanej większości stwierdzili, że oczekują zarówno od własnych dzieci, jak i środowiska szkolnego poszanowania i respektowania uznanych przez rodzinę systemu wartości. Niewielki odsetek niezdecydowanych, którzy odpowiedzieli „raczej tak”, może świadczyć, że właśnie ten aspekt wychowania w rodzinie jest dla niej ciągle ważny i fundamentalny. Wydaje się jednak, że ta problematyka wymaga zdecydowanie bardziej pogłębionych badań.

Ostatnie pytanie dotyczyło tego, czy rodzice uważają siebie za wychowawczy autorytet dla swoich dzieci i czy nie obawiają się swojej konkurencji, którą szczególnie dla dzieci młodszych, stanowią nauczyciele. Pozycja rodzica wynika z wielu sytuacji i uwarunkowań, których doświadcza rodzina. Jednak jej główną determinantą jest wyjątkowa więź emocjonalna pomiędzy rodzicami a dziećmi. Szkoła jest w sposób zupełnie naturalny tym środowiskiem społecznym dziecka, w którym dokonywać się może konfrontacja tego co nowe z tym, co dziecko zna i komu ufa niemalże od urodzenia. Ważne jest zatem, aby tak przygotować dziecko do odgrywania roli ucznia, by pojawienie się w jego życiu nowych ważnych osób, szczególnie nauczyciela, było postrzegane przez dziecko jako sytuacja przyjazna, a nie konfrontacyjna.

Tabela 13.

Czy badani rodzice uważają, że są autorytetem dla swoich dzieci?

Odpowiedzi rodziców	Kobiety		Mężczyźni	
	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	56	100,0	35	100,0
Raczej tak	-	-	-	-
Raczej nie	-	-	-	-
Zdecydowanie nie	-	-	-	-
Ogółem	56	100,0	35	100,0

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli w tym przypadku, zarówno matki, jak i ojcowie (100%) widzą siebie w roli niekwestionowanych autorytetów dla własnych dzieci. Fakt, że żaden z badanych rodziców nie zwątpił w to, że jest wzorem dla własnego dziecka, mógłby być optymistyczną puentą przeprowadzonych badań. Jednakże należy być ostrożnym z tak jednoznacznie pozytywną oceną w tej kwestii. Szczególnie mając na uwadze fakt, że współcześnie coraz trudniej jest zdefiniować samo pojęcie autorytetu i odpowiedzieć na pytanie, jakie czynniki, kompetencje, walory czy dobra budują dziś prestiż i pozycję rodzica.

Podsumowanie i wnioski

Jak wynika z przeprowadzonych badań, środowisko rodzinne ma znaczący wpływ na właściwe przygotowanie dziecka do odpowiedniego współdziałania w grupie rówieśniczej w szkole. Rodzice mają świadomość, że na nich spada obowiązek wychowania dziecka i przygotowania do odgrywania roli ucznia. Rodzice razem z przedszkolem, a później szkołą współpracują, aby nauka i wychowanie ich dziecka było odpowiednie. Przeprowadzone badania z wybranego tematu mają charakter bardzo ograniczony i stanowią jedynie wstęp do szerszej eksploracji wybranego zagadnienia. Trudności w nawiązaniu kontaktów i wyłonieniu grupy badawczej spośród rodziców były konsekwencją

nauki dzieci w klasach I–III w formie zdalnej bądź hybrydowej. Niemniej na podstawie uzyskanych wyników badań można przedstawić następujące wnioski i uwagi:

- ▷ rodzina stanowi najważniejsze środowisko społeczne dziecka, w którym dokonuje się jego przysposabianie do odgrywania różnych ról społecznych;
- ▷ rodzice mają świadomość swojej misji w przygotowaniu dziecka do odgrywania roli ucznia po rozpoczęciu jego szkolnej edukacji;
- ▷ rodzice w procesie przygotowania dziecka do roli ucznia zwracają uwagę na kształtowanie u dzieci takich umiejętności i kompetencji, jak: współpraca w grupie rówieśniczej, rozwiązywanie konfliktów, empatia, asertywność;
- ▷ rodzice uważają, że są dla swoich dzieci autorytetem, od dzieci zaś oczekują zaakceptowania i respektowania, przekazywanego im w procesie wychowania, systemu wartości. Takie oczekiwania kierują również wobec szkoły.

W celu weryfikacji bądź potwierdzenia wniosków sformułowanych na podstawie uzyskanych wyników badań szczególnie zasadne wydaje się przeprowadzenie ponownych badań na tej samej grupie po upływie określonego czasu. Pomimo nadziei i optymizmu co do powrotu do normalności i zakończenia pandemii społeczne skutki trwania w izolacji międzyludzkiej będą miały konsekwencje długookresowe, w tym w zakresie rodzinnego przygotowania dzieci do podjęcia nauki szkolnej.

Bibliografia

- Adamek I. (2000). *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls
- Braun-Gałkowska M. (2009). *Poznawanie systemu rodzinnego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 9–10
- Chałas K. (2003). *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*. Lublin-Kielce: Wydawnictwo Jedność, s. 48–49
- Czub M. (2014). *Rozwój kompetencji społeczno-emocjonalnych dziecka*. W: M. Czub (red.), *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat*. Warszawa: IBE
- Izdebska J. (2015). *Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne: kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistyczne*. *Pedagogia Christiana* 1/35. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2015.019>
- Kamiński A. (1992). *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, s. 82–85
- Karwowska-Struczyk M. (2009). *Dziecko i rówieśnicy w społecznym świecie wczesnej edukacji*. W: D. Klaus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 370–374
- Lulek B. (2014). *O miejscu wyznaczanym rodzicom w szkołach gimnazjalnych. Ujęcie porównawcze*. W: B. Lulek, K. Szmyd (red.), *Edukacja wobec wyzwań współczesności. Rodzina – szkoła – region – kultura*. Krosno: Wydawnictwo PWSZ
- Matyjas B. (2008). *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*. Warszawa: Wydawnictwo ŻAK, s. 218–2020
- McGinnis E., Goldstein A.P. (2003). *Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka. Profilaktyka agresji i zaburzeń zachowania w przedszkolu i przygotowaniu do szkoły*. Warszawa: Instytut „Amity”
- Mendel M. (2017). *Pedagogika miejsca wspólnego. Miasto i szkoła*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra
- Nazaruk S., Marchel J. (2019). *Rozwijanie kreatywnego myślenia u dzieci w wieku przedszkolnym na przykładzie ćwiczeń z geometrii*. *Przegląd Pedagogiczny*, nr 1, s. 185–199
- Nazaruk S., Tokarewicz E., Klim-Klimaszewska A. (2017). *Możliwości realizacji aktywności fizycznej przez dzieci w wieku przedszkolnym – przykłady z wybranych przedszkoli*. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 5.2/1, (10/1), s. 239–247, <http://www.czasopismoippis.up.krakow.pl> (dostęp: 10.03.2021)

- Nazaruk S., Marchel J. (2016). *Gotowość szkolna dzieci wyniki badań z wybranych przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej*. Biała Podlaska: Wydawnictwo PSW JPII
- Nowak M. (2005). *Wymiary teorii i praktyki w pedagogice w ujęciu Karola Wojtyły*. *Wychowanie na Co Dzień*, nr 4/5, s. 10–13
- Olbrycht K. (2012). *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*. *Pedagogia Christiana*, 1/29, s. 91–94
- Opozda D. (2015). *Problem wartości i wartościowania w procesie wychowania dziecka w rodzinie – niektóre kwestie w perspektywie metodologicznej*. *Pedagogia Christiana*, 2/36, s. 189–190
- Pilch T., Bauman T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak